

A halál és a Krisna-tudat határok nélkül

Összefoglalás ♦ „Az élet valódi problémája a születés és halál ismétlődése, amely éppen olyan, mint egy állandóan fel és le forgó kerék. Amint azonban valaki kapcsolatba kerül az Istenség Legfelsőbb Személyiségével, ez a kerék végleg megáll. Ha tehát az ember örökké elmerül az odaadó szolgálatban, az ebből származó transzcendentális boldogság segítségével teljesen megszabadul az anyagi léttől. Ezt minden művelt ember tudja. Ezért kedves barátaim, óh, asurák fiai, azonnal kezdjétek el meditálni a mindenki szívében jelen lévő Felsőlelken, és imádjátok Őt!” (SB.7.7.37) Jelen tanulmány bemutatja a vaisnavizmus halálképét, temetési rítusait és a Krisna-tudatúak hospice szolgálatát, három különböző kultúrába ágyazva. Az első részben egy rövid történelmi áttekintést ad az ISKCON-ról, majd az ősi hindu „utolsó rítusról”. Ezt követően személyes interjúkon keresztül mutatja be a Krisna-tudatúak haldokló gondozását egy-egy közösség életében Magyarországon, Indonéziában és Indiában.

Hinduizmus, vaisnavizmus és az ISKCON

A hinduizmus tanulmányozása során különböző, olykor ellentmondásos információk olvashatók. Véleménykülönbséget nem csak nyugati kutatók között lehet tapasztalni, hanem még a hinduk is eltérően vélekedhetnek az indiai hagyományokról annak függvényében, hogy a vallási-társadalmi rendszer melyik szintjéről kapcsolódnak a kultúra rendszeréhez. (Tóth-Soma, 1998)

A hinduizmus változatos és színes, megannyi irányzat fedezhető fel benne, ezért gyakran a „vallások családjának” nevezik. (Klostermaier, 2001:19) Alapja a *Szanátana Dharma* elv, ami „Az örök Törvény” kifejezésnek felel meg. A hívők számára e törvény egyetemleges. Sem a tér sem az idő nem befolyásolja örökérvényűségét, ahogy Baktay Ervin fogalmazza: „a hindu világszemlélet alapja egyetlen, az egész világra, az egész mindenségre és minden időre nézve érvényes törvény vagy elv”. (Baktay, 2000:7)

A *Szanátana Dharma* az örök élőlény¹ örök feladatára (kötelességére) utal az örök Legfelsőbb Úrral kapcsolatban. A magyar nyelvben a “vallás” szón általában hitet értünk, a hit azonban megváltozhat. A *Szanátana Dharma* viszont megváltoztathatatlan: épp úgy, ahogy a hő nem választható el a tüztől, az örök élőlény sem választható el örök tevékenységétől. “Éppen így fel kell fedeznünk, mi az a leglényegesebb dolog, ami örökké az élőlényvel van. Ez az "örök társ az élőlény örök jellemzője, ez az örök jellemző pedig örök vallása.” (Bg. Előszók)

A hinduizmusban három irányzat a legdominánsabb. A *vaisnavizmus* Visnut, az univerzum fenntartóját, a *saivizmus* Sivát, a pusztítót, és a *saktizmus* az isteni anyát, Saktit imádja. A legtöbb követővel rendelkező ág a *vaisnavizmus*.

A *vaisnava* felfogás szerint Visnu és Krisna azonos, viszont az azonosság mibenlétében eltérőek a nézetek. Az egyik álláspont szerint Krisna Visnu egyik inkarnációja, míg a másik az mondja, hogy Visnu valójában Krisna négykarú formája, és végső soron az egész anyagi teremtés eredete. (Tóth-Soma, 1998)

Kamarás írja, hogy G. Flood szerint ötféle *vaisnava* kultuszt különböztethetünk meg. Közülük a *gaudíja vaisnavizmus*, a tehénpásztor Krisna kultusza főleg Bengáliában, Orissában és Vrindávanában elterjedt. (Kamarás, 1998)

A *gaudíja vaisnavizmus* Csaitanya Maháprabhuhoz kötődik, aki 1486-ban jelent meg Bengálban. A *gaudíja* név eredetének egyik megközelítése, hogy a Gauda-désa helyrajzi névből származik, mely Bengál ősi neve. A másik a „*gauda*” főnév melléknévi származékából eredeztetni, melynek jelentése „édes”, és az Istennel való kapcsolat fenséges, magasztos hangulatát hivatott kifejezni. (Danka, 2005)

Csaitanyat Isten arany színű *avatárjaként*² tisztelték hívei. Mindenkit elfogadott tanítványául, nemtől és kasztól függetlenül, kegyében részesítette a legelesettebb embereket is. Bevezette a *szankirtana* folyamatát, mely a *mahá-mantra*³ recitálását jelenti (Haré Krisna Haré Krisna Krisna Krisna Haré Haré Haré Ráma Haré Ráma Ráma Ráma Haré Haré). Úgy vélte, ez az egyetlen folyamat a *Kali-juga*⁴ korszakában, amivel a hívők kiszabadulhatnak a

¹ Az „örök élőlény” kifejezés a lélek örök természetére utal, A *vaisnavizmus* úgy tartja, hogy a lélek soha meg nem született és soha el nem pusztul.

² Szanszkrit szó, jelentése: „aki alá száll”. Isten részleges, vagy teljesen felhatalmazott inkarnációja, aki valamilyen küldetés elvégzése miatt száll alá ebben a világban.

³ A nagy mantra, mely magában foglalja minden más mantra lényegét. Jelentése: Ó, Uram, ó, Uram energiája, kérlek, fogadjatok szolgálatotokba!

⁴ „A *vaisnava* időfelfogás alapjaiban az indiai időszemlélettel egyezik meg, amelyre a ciklikusság jellemző. Leggyakrabban az időt kerékként ábrázolják, mely a teremtés és a pusztulás ciklusain át forog megállíthatatlanul. A ciklus legkisebb egysége az ún. *juga* (kor); négy nagyobb kor összefoglalására pedig a mahá-juga elnevezést

*szamszárából*⁵ és visszatérhetnek Istenhez. Csaitanya szerint a vallásos élet célja, hogy visszaállítsa a hívő szeretetteljes kapcsolatát Istennel, melyet az odaadó szolgálattal és a *mahá-mantra* éneklésével érhet el. (Sipőcz, 2010)

Bhaktivedanta Swami Prabhupád 1965-ben megkezdte prédikáló misszióját, és lefordította angol nyelvre a Krisna-tudat legfontosabb szentírásait a Bhagavad-gítát, a Srímad Bhágavatamot, a Csaitanya-caritámritát és Az odaadás nektárját, az egész világ számára elérhetővé téve a *védikus* írásokat.

1966-ban létrehozta az ISKCON-t (International Society for Krishna Consciousness), a Krisna-tudat Nemzetközi Szervezetét. Sríla Prabhupáda nem új vallást alapított, hanem egy szervezetet hozott létre, hogy a világon bárki megismerhesse a *vaisnava* filozófiát, és az ezen alapuló vallásos életmód gyakorlását. (Tasi, 2002)

Antyesti-kriya, avagy az utolsó rítus

A soron következő *vaisnava* ceremóniákat általában Indiában, vagy olyan országokban végzik, ahol a hinduizmus az állam által elfogadott vallás, így a rítusok (pl.: hamvasztás) jogi feltételei biztosítottak és kulturálisan támogatottak.

Az eltávozóban lévő lélek

A következőkben olyan - a védikus hagyományokat követő - utasításokat gyűjtöttem pontokba, melyek a haldoklásra, majd az eltávozás ideje körüli eseményekre vonatkoznak.

A haldokló hívőnek azt ajánlják, hogy ajándékozzon a *bráhmanának*⁶ egy feldíszített tehenet, vagy ha erre nincs mód – mivel a *bráhmana* körülményei nem megfelelőek az állattartásra – akkor a tehen értékének megfelelő pénzüsszeget. Továbbá földet, sót, gabonát, vas edényeket és *ghít*⁷ ajándékozhat.

alkalmazzák. A mahá-juga egyenlőtlen hosszúságú jugákból áll, melyek közül a leghosszabb ciklus a legelején, a legrövidebb pedig a ciklus legvégén található. Ahogyan rövidülnek az egyes jugák, úgy csökken az azokban élő emberek élethossza, illetve romlanak fizikai és lelki képességeik. Az első, a Krita-juga vagy Sztatja-juga az ún. „beteljesült, valódi kor”, melyben igazságosság és gazdagság uralkodik a földön, a vallásos elveket (dharmát) maradéktalanul betartják. A második korszak a Tréta-juga, (ezüstkor), melyben az emberek a dharmát már csak háromnegyed részben követik, élettartalmuk csökken. A következő korszakban, a Dvapara-jugában (rézkor) egyre több a szenvedés, a bűnös tett, a dharmának már csak a felét tartják be. Az utolsó világkorszak, a Kali-juga (vaskor; kali szó vitát, széthúzást is jelent), melyben a dharmának csupán a negyedét teljesítik, az emberi társadalom szétesik, viszály és szétzúzás uralkodik az egész földön. Jelenleg tehát a legelesettebb világkorban élünk, amely Krisna földi halálával (i.e.3102. febr.18) kezdődött így kb. 5000 éve tart és még 460 ezer évig fog tartani. (Gyurka, 2000: 73)” (Vityi, 2009)

⁵ Szanszkrit szó, jelentése: „létforgatag”. A születés és a halál körforgása.

⁶ Hindu pap

⁷ Tisztított vaj

Javasolják, hogy az utolsó időszakban recitálják a *mahá-mantrát*, hogy a haldokló hallhassa az Úr nevét. A lámpáknak égniük kell. A haldokló szájába *praszádamot*⁸ kell tenni, ami tulaszi levél és *csaranámrita*⁹ vagy Gangesz víz.

Amikor a lélek elhagyta a testet, a szokásrendszernek megfelelően megborotváltják, megfürdetik, és tiszta ruhát adnak rá (előnyben részesítik az új vagy selyem ruhát). Néhány tradícióban frissen mosott, még nedves ruhába öltöztetik a holttestet. Ezt követően a testet egy matracra, vagy a földre helyezik.

A ruha színének is jelentősége van: ha az elhunyt egy idős férfi, akkor fehér ruhát; ha középkorú, pirosat, ha fiatal férfi vagy nő, akkor színes ruhát, ha özvegy, akkor fehér, fekete vagy kék színt visel.

A fejet mindaddig takaratlanul hagyják, amíg a hozzátartozók leróják kegyeletüket, majd felfestik a *tilakot*¹⁰.

Utasítások a gyászmenettel és a hamvasztással kapcsolatban

A testet egy udumbara fából készült hordágyra teszik, letakarják az arcot, a lábakat egyenesen egymás mellé helyezik, majd a lábujjakat egymáshoz kötik egy zsinórral, végül lábbal előre viszik ki a házból.

A hamvasztás nem történhet sötétedés után. Ha nappali órákban hunyt el a beteg, akkor az előkészületeket azonnal megkezdik, hogy az égetést be tudják fejezni naplemente előtt. Ha ez nem megvalósítható, akkor a hamvasztást a következő napon, napfelkelte után végzik el. A testet mindenképp el kell hamvasztani, mielőtt bomlásnak indul.

A halotti menet előtt egy férfi vizet spriccel, őt követi egy másik férfi, aki egy edényben viszi a tüzet. Majd mögötte a testet hozzák. Nem megengedett, hogy bárki is elhaladjon a tűz és a test között vagy mellette. Az elhunyt mögött a család halad: a legidősebb férfi elől, a nők és a gyermekek hátul vannak a sorban. A férfiak nem viselnek felső öltözetet, a nők haja ki van engedve. A testet hordozóknak megfürödve, cipő és felsőruházat nélkül kell megjeleníteniük. A hamvasztást tiszta helyen kell végezni, folyóparton, hegyekben vagy erdőben.

⁸ Istennek ajánlott étel.

⁹ Az Istenszobrok fürdetésére használt víz. Az Isten lábától származó nektárnak is hívják, amiről úgy tartják, hogy halhatatlansággal ajándékoz meg.

¹⁰ Szent agyaggal a homlokra festett két függőleges csík és az ornyeregére egy levélforma.

Amikor megérkeznek a hamvasztó helyre, ahol kusa-fű található, mindenki tisztító fürdőt vesz és a testet is megfürdetik. Majd a holttestet fejjel dél felé fordítják, bedörzsölik ghível, és ismét megfürdetik, közben a következő mantrát mondják:

„Az összes szent helyen, folyón, óceánon meditálva, az elhunyt megfürdött ezen szent vizekben.” (Prema, 1997:278)

A testet két ruhadarabbal¹¹ öltöztetik fel és virágfüzérrel ékesítik. A fülekre, orrlyukakra, szájra arany darabkákat szórnak, fém csengettyűt helyeznek el a fül mellett, majd egy másik ruhadarabbal letakarják a fejet is. (A testet sohasem égetik ruha nélkül.)

A máglya földbe vajt helyének olyan hosszúnak kell lennie, mint az elhunyt lábujjától a felfelé kinyújtott kezéig mért távolság. Olyan szélesnek, mint az oldalra kinyújtott kartávolsága, és olyan mélynek, mint a lábujj és a mellkas közti távolság. A gödröt megtisztítják oly módon, hogy bekenik tehénürülékkel, ezt követően feltöltik fával. A fahiány miatt manapság csak felhelyezik a testet a máglyára.

A máglyán való elhelyezésnek két módja lehetséges. Az egyik a Száma Védát követi, ami szerint a fej dél felé mutat. Vagy más Védákat figyelembe véve, melyek az északi irányt ajánlják. A testet arccal lefelé helyezik fel, miközben fával borítják be a testet és a következő mantrát éneklik el:

„Agni, mint a szája az összes félistennek, felemészti a testet a lángokban.” (Prema, 1997: 279.)

Ezután az arra jogosult személy kezébe adják a tüzet, aki a segítőivel együtt háromszor vagy hétszer körbejár a máglya körül az óramutató járásával megegyező irányba. Megállnak a fej mellett, arccal délnek és felhelyezik a tüzet a fejre vagy a mellkasra, amíg a többiek meggyújtják a fát a holttest alatt.

Amikor a tűz már kevésbé ég, de még vannak maradványok, mindannyian felvesznek hét darab botot és körbejárnak a máglya körül hétszer. Minden körben felajánlanak egy botot a tűzbe a „Tiszteletemet ajánlom a temetési tűz személyének.” (Prema, 1997:279.) mantrát mondva.

Az arra jogosult személy egy fejszével vagy egy nagyobb darab bottal ráüt a halotti máglya fájára hétszer. Ekkor összeszedik a csontokat egy agyagedénybe és a segítők három vagy hét edény vízzel kioltják a tüzet. Az arra kiválasztott személynek egy vízzel teli agyagedényt kell elhelyeznie a máglyán, majd befednie egy másik agyagedénnyel, amibe öt vagy nyolc érmét kell elhelyeznie.

¹¹ A férfiak nadrágszerű, viselete a dhoti, amely egy kb. négy méter hosszú, másfél méter széles vászonanyag. Felsőtestükön kurtát viselnek, amely egy egyszerű szabású, hosszú ing.

Amíg a többiek – visszatekintés nélkül – elhagyják a máglyát, valaki ott marad és egy kővel vagy téglával széttöri az agyagedényt, majd az óramutató járásával megegyező irányban körbejár a máglya körül, és visszatekintés nélkül elhagyja azt.

Hamvasztást követő tisztító rítusok

A hamvasztási ceremónia után mindenkinek fürdőt kell vennie egy folyóban vagy az óceánban, ügyelve arra, hogy ki legyen engedve a hajuk. Az idősek mennek be először a vízbe, közben minden ruhát ki kell mosni. A fürdőt követően, arccal délnek, a *bráhmínzsinórt*¹² áthelyezve a jobb vállon, a következőt mondják: „Ez a cselekedet tisztítson meg minket a bűntől.” (Prema, 1997:280) Ismét meg kell merítkezniük a vízben, majd elvégezniük az *ácsamanát*¹³. Háromszor *tarpanát*¹⁴, összeérintett tenyerükben vizet ajánlanak: ”Hűs vizet ajánlok /az elhunyt neve/ kielégüléséért.” Ismét fürdőt vesznek, a gyermekek jönnek ki először a vízből. Távol kell maradniuk az elhunyt házától egészen éjfélig.

Az elhunyt házához közeledve azok, akik ott laknak, mielőtt belépnének, néhány ním levelet tartanak a fogaik között és a sami fa levelét érintve az mondják: „A sami levél gyökerestől megsemmisíti a bűnt.” Miközben a lábukkal egy követ érintenek meg: „Szilárd vagyok, mint ez a kő.” Tüzet érintve: „A tűz menedéket és boldogságot ad nekünk.”

A következő lépés a ház megtisztítása: kifüstölik a teret tehénürülékkel, majd virágokat, szezámagot és hántolt rizst szórnak szét. Ezen a napon nem megengedett a házban főzni vagy enni.

Ha valakinek a közeli hozzátartozója távozik el (szülő vagy férj), három napig ajánlott böjtölnie. Ha ez valamilyen oknál fogva nem lehetséges, akkor gyümölcsöt fogyaszthat. A negyediktől a tizedik napig csak egyszer ehet, csak napközben és csak rizst.

A hamvak folyóba szórása

A csontokat a hamvasztást követő negyedik napon gyűjtik össze egy agyagedénybe, amit özbőrrel és selyemmel fednek le, majd kusa fű madzaggal kötnek át. Miközben az edényt alámerítik egy szent folyóban, a *mahá-mantrát* énekelik. Áldásos az eltávozott számára, ha hamvait a hinduk legszentebb folyójába, a Gangeszbe szórják.

¹² Az első lelki avatást követően kapják a férfiak. Bal válluktól a jobb csípőjük felé tart a zsinór.

¹³ szakrális mosakodás

¹⁴ a víz felajánlása

A rítus elvégzésére jogosult személy tisztító fürdőt vesz, elvégzi a *ácsamanát*¹⁵. Arccal Észak felé fordul, jobb kezében szezámagot és vizet tart, közben elvégzi a *szankalpát*¹⁶: „Ezen a napon, ebben a hónapban /az elhunyt személy neve/ csontjait a Gangeszbe szórom”.(Prema, 1997:281)

Majd tisztító mantrákat recitál (pl.: *mahá-mantra*) a *pancsa-gavja*¹⁷ alatt, a *bráhmínzsínórt* áthelyezi a jobb vállára. Ráönti a *pancsa-gavját* a csontokra és megmossa őket. Ezt követően ghível, mézzel, szezámmal keveri össze a csontokat. A jobb kezében földet tart: „Hódolatomat ajánlom a *dharmának*” (Prema, 1997:282), majd befedi a csontokat vele.

Belépve a vízbe, beledobja a földet, miközben a következőket mondja: „Remélem meg vagy elégedve velem.” Alámerítkezik a vízben, ahogy kifelé jön, belenéz a Napba és azt mondja: „Drága Uram! Aki őszintén reménykedik benne, hogy egyszer indokolatlan kegyedben részesíted, és eközben megadóan tűri a szenvedést, múltbéli bűnös tetteinek visszahatásait, szívével, szavaival és testével pedig tiszteletteljes hódolatát ajánlja Neked, az kétségtelenül megérdemli, hogy felszabaduljon, mert a felszabadulás immáron jogos öröksége lett.” (SB. X, 14.8)

Végül a hozzátartozóknak ajándékot kell adniuk a szertartást végző papnak.

Antyesti-kriya a modern világban

Az *Antyest-kriya* rítus összetett, nagy pontossággal meghatározott szabályokból, utasításokból áll. A modern világban a *vaisnavák* nem minden esetben képesek ezeket a szabályokat betartani: például a legtöbb nyugati országban csak szigorú előírásoknak megfelelően lehet a hamvasztást elvégezni. Egy gyászmenet is szinte lehetetlen egy forgalmas nagyvárosban. Tehát nyilvánvaló, hogy ezek az ősi szabályok a hely, idő, körülmény (*désa, kála, pátra*) függvényében módosításra szorulnak.

Sríla Prabhupáda egy 1973. november 14-i, Revatínandanának címzett levelében a következőképp nyilatkozik a Krisna-hívők gyászszerzetésével kapcsolatban:

„Csak tartsatok egy gyászmegelemlékezést és imádkozzatok Krisnához, hogy adjon az eltávozott léleknek lehetőséget a Krisna-tudatos előmenetelében. Krisna minden kétséget kizáróan adni fog neki egy jó körülményt (helyet) az újjászületésre [...] De a gyászunkat ajánljuk az eltávozott léleknek, aki most el van választva egy *vaisnavától* (*vaisnava* testtől)”. (Prema, 1997:142)

¹⁵ Megtisztulási rítus

¹⁶ Szándék, cél, kívánság

¹⁷ Öt „termék” a tehenektől (tej, joghurt, ghí, ürülék, vizelet), melyeket a hindu rituálék alatt gyakran használnak.

A továbbiakban a The book of Samskaras XX. és XLI. fejezete alapján ismertetem miként változott – egyszerűsödött le - az *Antyesti-kriya* rítus, melyet „nyugati” sztenderdnek állítottak be. (Prema, 1997)

Miután a lélek elhagyta a testet, megfürdetik és felöltöztetik *vaisnava* ruhába, feldíszítik az Úr virágfüzérével, és a testre és a homlokra felfestik az Úr nevét szantálfa péppel. Tulaszi levelet tesznek a szájába vagy a szájra, majd szent vizet szórnak a testre és *harinámácsádarral*¹⁸ terítik le. Ezután elviszik a krematóriumba, ahol az előírt jogi formalitásokat követve – amilyen gyorsan csak lehetséges – elégetik a testet. A nagyvárosokban nem megvalósítható, vagy állami törvények tiltják a gyászmenetet, ezért teljesen kimaradt az új sztenderdből.

Hasonlóan az ősi törvényhez, a hamvasztásnak nappal kell történnie, ügyelve arra, hogy ne essen *Ékádasi*¹⁹ vagy *Mahá-dvádasí* napjára.

A családtagok böjtölésére vonatkozó utasítások csak kis mértékben változtak. A hamvasztás napján teljes böjt ajánlott, majd a következő három napban könnyű ételek, mint saláta, gyümölcs fogyasztása. Ebben az időszakban nem javasolt az elhunyt házában enni vagy főzni.

Megjelentek új előírások, amelyek a „modern ember” gyászhoz való hozzáállását hivatottak rendszabályozni: például a gyász ideje alatt szerényen, egyszerűen, higgadtan kell viselkedni és méltósággal viselni a gyászt. Nem ajánlott mozi, kávézó, étterem, vidámpark stb. látogatása; helyettük a szentírás olvasása a megfelelő viselkedés. (Prema, 1997) A hamvasztás napján az utolsó ceremóniát a krematórium kápolnijában végzik, ahol a család és a barátok szent könyvekből olvasnak fel.

A pap az Úr szent nevét énekli és esetleg az elhunyt kedvenc mantráit. Leckét tart a Bhagavad-gítából a lélek természetével kapcsolatban, és néhány szót szól a családhoz és a barátokhoz. Majd szólítja a legidősebb fiút (vagy más hozzátartozót), hogy a következő mantrát énekelve szórjon vitet a testre: „Az összes szent helyen, folyón, óceánon meditálva, az elhunyt megfürdött ezen szent vizekben.” (Prema 1997:283) Ez megegyezik az eredeti rítus fürdetéskor használt mantrájával. Ezt követően a pap kedvező tárgyakat ajánl az eltávozottnak, mint például virágfüzért, ghít²⁰, füstölőt, ghílámpást, stb. Az idősebb fiú füstölőt és ghílámpást ajánl *áratí*²¹ stílusban a testnek. A rokonok és a barátok virágot ajánlanak az eltávozottnak és az óramutató járásának megfelelő irányban három vagy hét kört

¹⁸ Kendő, melyre a *mahá-mantrát* nyomtatták.

¹⁹ Hindu böjt nap, amikor tartózkodnak a gabona és a hüvelyesek fogyasztásától.

²⁰ Tisztított vaj

²¹ Szanszkrit eredetű szó, jelentése: felajánlás az Istennek.

tesznek a koporsó körül. A holttest körbejárásának módja megegyezik az eredeti szabállyal, melyet a máglya körbejárásánál alkalmaznak.

Amíg a testet az égetőbe viszik, lágy *kirtana*²² javasolt, míg a pap a következő mantrát mondja: „Engedd, hogy az ideiglenes test hamuvá égjen, hogy az életlevegő egybeolvadjon a totális levegővel. Most Ó Uram, kérlek, emlékezz az összes áldozatomra, és mivel te vagy végső élvezője mindennek, kérlek, emlékezz mindenre, amit Érted tettem.” (Prema, 1997:284)

Amikor betolják a testet az égetőkamrába, a pap ugyanazt a mantrát mondja el, amit az eredeti rítusban a hozzátartozók mondanak a halotti máglya felélénkítésekor: „Tiszteletemet ajánlom a temetési tűz személyének.” Végül a *szánti-dánával* zárják. (Prema, 1997:24)

A hamvasztást követő negyedik nap és az elhalálozást követő egy éven belül a hamvakat egy indiai szent folyóba szórják (pl.: Gangesz vagy Jamuna). A folyóba szórás előtt addig keverik a hamvakat *pancsa-gavyaval* és a folyópartról származó földdel, amíg egy homogén golyóvá alakul. A hamvak vegyítése is többé-kevésbé hasonlít a csontok szent folyóba dobása előtti eredeti rítusra, melyben a *pancsa-gavya* és föld mellett még vizet, mézet és szezámagot is kevernek a csontok közé.

A hamvak folyóba szórását végző személy fürdőt vesz a folyóban, majd megáll a vízben közel a parthoz. A *brahminzsinórt* a jobb vállára helyezi – épp úgy, ahogy az ősi rítusban – majd *ácsamanát* végez a folyó vizével. Arcal Északra fordulva vizet tart a tenyerei között és elvégzi a *szankalpát*, a következőket mondva: „Ezen a napon, ebben a hónapban /az elhunyt személy neve/ csontjait a Gangeszbe szórom.” Majd jobb kezében tartja a hamvak keverékéből készült golyót és a következőket recitálja: „Tiszteletemet ajánlom a *dharmának*.” Beljebb halad a folyóban és a hamvakat a vízbe dobja. Közben azt mondja: „Remélem elégedett vagy velem”.

Ezt követően tisztító fürdőt vesz, a Napba nézve kijön a vízből és azt mondja: „Drága Uram! Aki őszintén reménykedik benne, hogy egyszer indokolatlan kegyedben részesíted, és eközben megadóan tűri a szenvedést, múltbéli bűnös tetteinek visszahatásait, szívével, szavaival és testével pedig tiszteletteljes hódolatát ajánlja Neked, az kétségtelenül megérdemli, hogy felszabaduljon, mert a felszabadulás immáron jogos öröksége lett.” (SB.10.14.8) Végül adományozás ajánlott.

A hamvak vízbe szórásának ceremóniája, a fizikai aktus és a mantrák tekintetében is teljesen megegyezik az eredeti *Antyesti-kriyá* rítusban foglaltakkal.

²² Isten szent neveinek közös éneklése.

Három nappal az eltávozást követően megtörik a böjtöt, és lakomát tartanak. A *vaisnavák*²³ a hozzátartozókkal együtt elfogyasztják a *praszádamot* az elhunyt tiszteletére. Ha az eltávozott *bhakta*²⁴, „kint élő”²⁵ volt, akkor egy *brahmana*²⁶ (aki korábban részt vett a ceremóniákon) hazakíséri a családot és megtisztítja a házat. Először ő és a gyerekek lépnek be az épületbe, majd szárított tehéntrágya hamujával - mely ghível van befedve – elvégzi a tisztító ceremóniát, mialatt kedvező mantrákat recitál.

Tizenegy nappal a haláleset után az eltávozott tiszteletére oltárt állítanak fel, *púdzsát*²⁷ végeznek, és *praszádamot* ajánlanak. Ez alkalommal *sálagráma-sila*²⁸ imádata is elfogadott. A tűz ceremónia során halavát²⁹ ajánlanak³⁰ a lángokba. A *mahá-praszádamot* először az elhunyt fényképének ajánlják, ezt követően a pap fogyaszt belőle. Ha az eltávozott nő volt, akkor elsőként egy *vaisnavi*³¹ tiszteli meg az ételt.

Ha egy hozzátartozó elhagyja a testét, akkor a rokonok egy időre tisztátalanná válnak, melynek időtartama a családtag státuszától függ. Ez alatt az időszak alatt nem ajánlott a szent könyvek tanulmányozása, tűzáldozat végzése, az istenségek imádata és vendégek fogadása. Kivétel a szabály alól, ha valaki fogadalmat tett a szent iratok tanulmányozására vagy az Isten-imádatra. (Prema, 1997)

A Krisna-tudatú hívők Magyarországon

A magyarországi Krisna-tudat kialakulását Sríla Prabhupáda egyik tanítványa, a magyar származású Sivaráma Szvámí segítette elő. Az első *bhakta* összejöveteleket 1976-ban illegálisan szervezték. Majd nem sokkal később felavatták az első tanítványokat Budapesten, és megjelentek az első magyar nyelvű hindu szentírások. Ebben az időszakban a prédikáló programokon 40-50 fő vett részt.

1987-ben Sivaráma Szvámí – aki akkor Anglia vezető lelkésze volt – eljött Magyarországra, ami inspirálóan hatott a helyi „földalatti mozgalomra”. A Krisna-tudat gyors ütemben kezdett el fejlődni, és megjelentek a hívek a vidéki nagyvárosokban is. A

²³ Más néven Visnu hívők. Nő és férfi hívet egyaránt *vaisnavánk* neveznek. Az elhunyt hozzátartozói megvendégelnek (nem rokon) híveket is, hogy azok, az eltávozott lelket áldásukba részesítsék.

²⁴ Krisna híve

²⁵ Saját maga fenntartására felelősséget vállal, nem az egyháztól függ anyagilag.

²⁶ pap

²⁷ Imádat, istentisztelet

²⁸ Indiából, a Gándhaki folyóból származnak Krisna kő formájú megnyilvánulásai.

²⁹ indiai darapuding

³⁰ Azzal a tudattal teszik a halavát a lángba, mintha a tűz, Isten szája lenne.

³¹ Visnu hívő nők.

rendszerváltás után hivatalosan is megalakult a Magyarországi Krisna-tudatú Hívők Közössége és ettől az eseménytől kezdve szabadon terjeszthették tanaikat, szervezhatték fesztiváljaikat, tudományos konferenciáikat.

Ma már egyre több hívet magáénak tudhat a Krisna-tudat. Jelenleg két nagytemplommal, két központtal, egy biofarmmal és egy főiskolával prezentálja a *vaisnava* hagyományokat. Az egyház nem rendelkezik tagnyilvántartással. 2012-ben huszonháromezren adományozták az adójuk 1%-át a Magyarországi Krisna-tudatú Hívők Közössége részére.

Mandíra mátádzsí eltávozása

Mandíra³² történetét a Vallabi-kántával³³ készített interjú felhasználásával mutatom be. Vallabi *mátádzsí*³⁴ a kezdetektől nyomon kísérte Mandíra *mátádzsí* lelki fejlődését, és ő volt az, aki lehetőséget teremtett arra, hogy a *bhaktát* társaságát élvezhesse az utolsó időkben is.

Nem sokkal a Krisna-tudattal való megismerkedése után kiderült, hogy rákos. Állapota egyre csak súlyosbodott. Nem tudott már templomba se járni, ezért a *bhakták* úgy döntöttek: annak ellenére, hogy a család ellenségesen viszonyult³⁵ hozzájuk, az otthonában fogják felkeresni. Állapota napról-napra rosszabb volt. Részt vett kemoterápiás kezeléseken és Siófokra is elment az ajurvédikus klinikába.

„Nyilvánvalóvá vált, hogy Krisnának nem az a terve, hogy Mandíra meggyógyuljon. Valóban tiszta bhakta akart lenni, de ebben a családi helyzetben nem volt elég erős ahhoz, hogy azzá válhasson. Ezért Krisna át akarta őt tenni egy másik helyzetbe, ahol szabadon gyakorolhatja a lelki életet. Az egyik alkalommal, amikor nála voltunk, éreztem, hogy már az utolsó stádiumban van, akkor már csak feküdni tudott. Azt hiszem, ilyen esetekben jelez a Felsőlélek³⁶, és emiatt érezhettem meg közeli halálát. És akkor írtam a megérzésemről Mahárádzsának³⁷ egy sms-t. Nagy megdöbbenésemre Mahárádzsa felhívott és azt mondta: »Úgy gondolom fel kellene avatni, mielőtt meghal.« Nagyon meglepődtem, mert úgy

³² Eltávozása előtt hat évvel találkozott könyvosztó *bhaktákkal*. A találkozás és a könyvek olyan nagy hatással voltak rá, hogy elkezdett *dzsapázn*i (mahá-mantrát énekelni) és szolgálatot vállalni (virágot fűzni) a templomban. Őt gyermek édesanyja, kezdetben a család nem nézte jó szemmel a Krisna-tudat iránti vonzódását.

³³ *Szankirtanos* (könyvosztó) *bhakta*, 8 éve a mozgalom tagja

³⁴ Krisna-tudatban a nők megszólítása. Szanszkrit eredetű szó, jelentése: anya, anyácska.

³⁵ Kezdetben Mandírárt megpróbálta eltiltani a férje a Krisna-tudattól, mivel aggódott, hogy el fogja veszíteni a feleségét, ha az a krisnásokkal társul.

³⁶ Az Úr Krisna a Felsőlélek minden élőlény szívében.

„A Védák a lelket és a Felsőlelket két madár-baráthoz hasonlítják, akik ugyanazon a fán ülnek. Az egyik madár (az egyéni, atom nagyságú lélek) a fa gyümölcsseit csipegeti, miközben a másik (Krisna) csupán figyelő barátját. A két madár között minőség tekintetében nincs különbség, ám az egyiket elbűvöli az anyagi fa gyümölcse, míg a másik csupán szemtanúja barátja tetteinek. (...) Barátok, de az egyik közülük mester, a másik pedig szolga. Az atomnyi lélek vándorlását egyik fáról a másikra, azaz egyik testből a másikba az okozza, hogy megfelelnek e kapcsolatról.” (Bhagavad-gíta 2.22 magyarázatából)

³⁷ Sivaráma Szvámí Mahárádzsa a Magyarországi Krisna-tudatú Hívők Közösségének vezetője

gondoltam, hogy Mandíra hite nem elég erős, mivel nem tudott eleget társulni a bhaktákkal, és az hogy otthon dzsapázik a rossz családi légkörben, az nem olyan minőségű, mintha a templomba tenné a bhakták között. Ráadásul az orvosok javaslatára még húsevésre is vetemedett, de szerencsére gyorsan rájött, hogy ez nem helyes. Szóval voltak ilyen megingásai, de ez teljesen érthető az ő esetében, hiszen otthon egyedül küszködött egy materialista családban. Mahárádzsa azt mondta: »Itt élet-halálról van szó, az sem számít, hogy tartja-e a négy szabály³⁸.« (Vallabi-kánta)

Akkoriban Mandíra egész nap csak dzsapázott³⁹ és szent képeken medítált. Mahárádzsa elment a haldokló otthonába és elvégezte a felavatást. Akkor kapta meg a Mandíra nevet, ami annyit jelen, hogy „templom”. A névválasztás azt szimbolizálja, hogy Mandírának nem volt lehetősége templomba járni, ezért önmagának kellett templommá válnia, a helyé, ahol Istent imádhathatja.

„Az avatás azért fontos, mert Krisna hivatalosan akkor fogadja be a családjába a bhaktát, és ilyenkor kapja meg a lelki tanítómester teljes kegyét. Ez egy elszakíthatatlan kötelék, ami a következő életemben is tart, az avatással a guru felelősséget vállal a tanítványáért, és a tanítvány fogadalmakat tesz. Ha valaki valamilyen szinten is elkezd foglalkozni a Krisna-tudattal, annak hatása nem fog elveszni a következő életben. De az avatással kap jogot arra, hogy visszamenjen Istenhez. Az avatással Mandíra lelki erőt kapott ahhoz, hogy a nehéz körülmények ellenére folytatni tudja a lelki gyakorlatokat.” (Vallabi-kánta)

Mandíra avatása sok mindenben nem felelt meg az avatás szigorú kritériumainak. De Mandíra számára a „hivatalosan” vasinavává válás fontos mérföldkövet jelentett a lelki fejlődésben. Ezért Mahárádzsa úgy döntött, ez alkalommal eltekint a szigorú szabályoktól, és az eltávozóban lévő mátádzsínak megadta a lehetőséget, hogy Krisna avatott híveként hagyhassa el a materiális világot.

Néhány hónapra rá kórházba került, és akkor még mindig azt gondolta, hogy túlélheti a betegségét. „Amikor kértük, hogy ideje lenne elbúcsúznia a hozzátartozóitól, akkor azzal ellenkezett, hogy ő még nem készült fel rá.” (Vallabi-kánta) A halál pszichológiai fázisai⁴⁰ közül, Mandíra mátádzsín valószínűleg az alku fázisába került, amikor még ki szeretett volna „alkudni” magának egy kis időt. (Sipőcz, 2010)

³⁸ Húsevéstől, kábító- és mámorítószerek fogyasztásától, korlátlan nemi élettől és szerencsejátéktól való tartózkodás.

³⁹ Dzsapa-meditáció, a mahá-mantra ismétlése. A mantrázáshoz dzsapa-láncot használnak, egy 108 szemből álló imafüzért, amit a nyíló lótuszvirágra hasonlító dzsapa-zsákban tartanak. Az avatott bhaktáknak kötelező naponta 16 kör dzsapázni.

⁴⁰ Elizabeth Kübler-Ross a haldoklást pszichológiai alapon öt részre osztotta, melyek a következők: elutasítás, düh, alku, depresszió és elfogadás.

A következő történet a Mahábháratában található, mely szemlélteti, hogy az ember soha nem akar szembesülni saját halála eljövetelével. A Pándavák⁴¹ mindegyike külön-külön egy tóhoz ment inni. De egyik sem tért vissza, már négy testvér holtan feküdt a tó partján, mire a legidősebb: Judhisthira úgy döntött, személyesen nézi meg miért nem értek még vissza a többiek.

“Judhisthira a tóra nézett. A válasznak ott kell lennie! Valamiképpen ez a tó okozta a halálukat. Judhisthira fejest ugrott a vízbe. Amikor a felszínre bukkant, megszólalt a hang:

– Ó, gyermek, ne igyál a vízből. A tó az enyém. Először válaszolj a kérdéseimre, ha nem, te is meghalsz, mint a testvéreid.

Judhisthira körülpillantott. – Ki vagy? – kiáltotta.

– Darumadár vagyok, és itt élek a tavon. A fivéreid nem törődtek a figyelmeztetésemmel, ezért elragadta őket a halál. Ne akarj te is az ő sorsukra jutni.

Legnagyobb ámulatára, Judhisthira egy hatalmas darvat pillantott meg az egyik közeli faágon. – Félisten vagy? – kérdezte tőle. – Egy egyszerű madár biztosan nem tudta volna megölni a testvéreimet.

A daru abban a pillanatban hatalmas és félelmetes lényé változott: nagy, vörös szemei izzottak, a fülei hosszúak és hegyesek voltak, a testéből ragyogó fény áradt, és úgy bömbölt, mint a mennydörgés:

– Tudd meg, hogy jaksa⁴² vagyok, s a fivéreid saját hibájukból haltak meg. Megtiltottam, hogy igyanak a vízből, de nem fogadták meg a szavam. Ez a víz az enyém. Annak, aki inni akar belőle, először válaszolnia kell a kérdéseimre. (...)

– Ó, Pándu fia, halld utolsó kérdésemet: mi a világon a legcsodálatosabb dolog? Mi a világ sorsa, s hogyan tudja megelni az ember az örök *dharma* ösvényét?

Judhisthira, aki a tóparton térdelt a jaksa előtt, így felelt:

– A legcsodálatosabb dolog az, hogy habár nap, mint nap megszámlálhatatlan élőlény távozik a halál hajlékára, az ember mégis azt hiszi, hogy ő nem fog meghalni. A világ sora az, hogy az idő itt minden élőlényt elpusztít, az örök *dharma* útjára pedig a nagy szentek szívében lehet rálelni.” (Mahábhárata, 19. fejezet)

⁴¹ A Mahábhárata főkösei, az öt fivér, akik Krisna *bhaktái* és a Kauravákkal szemben harcoltak a kuruksétrai csatamezőn.

⁴² Természet-szellem. Kéttős személyiség, lehet védelmező szellem (pl.: erdőké, hegyeké, tavaké, stb.) vagy sötét szellem, ami a természetben kísért és felfalja az utazókat.

A történet rámutat arra, hogy nagyon nehéz megbarátkozni a saját múlandóság gondolatával, főleg akkor, ha valaki nem fogadott el egy vallási, vagy filozófiai nézetet a halálról. Az ő esetükben a halál ismeretlenként közelít, és nagyon félelmetesnek tűnhet.

Készítettek Magyarországon egy felmérést a halálhoz kapcsolódó attitűdökről, melyben a nem, az életkor és a vallásosság kapcsolatát vizsgálták. A kutatás eredményei szerint a nők halálfélelme erősebb, mint a férfiaké. Az életkor tekintetében a 31-50 évesek körében volt magasabb a halálfélelem, de nem különbözött kiemelkedően a többi korcsoporthoz képest. A vallás tekintetében az adatok elemzése szignifikáns eredményeket mutatott. A közepesen vallásosakra jellemzőbb volt a halál gondolatának elkerülése, mint az erősen vallásosakra. Egy másik eredmény azt mutatta, hogy magukat erősen vallásosoknak vallókra jellemző, hogy képesek érzelemmentesen viszonyulni a halálhoz vagy elfogadni azt. Továbbá az erősen vallásosak biztosabbak voltak a túlvilági létben, mint a közepesen vallásosak. (Hegedűs 2006)

Mandíra halálfélelmét a *bhakták* úgy próbálták enyhíteni, hogy amikor csak tehették, a haldokló mellett voltak, énekeltek neki, és felolvastak a szentírásokból.

„Féltem, hogy a család mit fog szólni ahhoz, hogy folyamatosan krisnások lesznek Mandíra mellett, de minden a legjobban alakult. A férj is megenyhült, és ő maga kérte meg az orvost, hogy a haldokló mellett lehessünk.(...) Másnap megbeszéltem a férjjel, hogy krisnás temetést szeretnénk, és ő nem ellenkezett és megkérdezte, hogy hogyan szokott zajlani. Amikor arról beszéltem neki, hogy a bhaktáknak ilyenkor süteményeket osztunk, hogy áldásukat adják Mandírának, azonnal felajánlott 20.000 forintot a süteményekre. (...) Afelől is érdeklődött, hogy mit gondol Mahárádzsa a morfiumról, mivel Mandíra azt kapott. Amikor mondtam a családnak, hogy rossz hatással van a tudatra, az egyik fiú megjegyezte, hogy az anyja még régebben sem volt hajlandó morfium tapaszt sem használni. Végül úgy döntöttek, hogy leállítják a morfium adagokat, ami nem kis harc volt az orvosokkal szemben.” (Vallabi-kánta)

A *vaisnava* szentírások szerint, tiszta tudat szükséges ahhoz, hogy a halál pillanatában Istenre tudjanak gondolni. A morfium tompítja az elmét, ezért megnehezítette volna az imák gyakorlását, és a Krisnára való összpontosítását. A Krisna-tuadtú hívők úgy gondolják, hogy a fájdalom Istentől származik, amit a karma törvényeinek megfelelően kapnak. Tehát a fájdalommal „felégetik” életük (életeik) negatív visszahatásait.

„Mandíra nagyon rossz állapotban volt, nagyon nehezen lehetett érteni, hogy mit mond. Egyik éber pillanatában mondtam neki: »Ne aggódj, minden rendben van, itt leszünk melletted és a férjed is nagyon segítőkész.« Azt hiszem soha nem gondolta volna, hogy a férje ennyire megváltozhat. (...) Amikor a nővér azt kérte, hogy ne legyünk bent egyszerre olyan sokan a szobában, a családtagok azt kérték, hogy a két személy közül (aki bent marad) én

legyek az egyik. Végig dzsapáztam és azt hiszem azt gondolták, én vagyok az egyetlen, aki tehet valamit Mandíráért. Hihetetlen, hogy Krisna még őket is tudta inspirálni.” (Vallabikánta)

Az eltávozásának közvetlen körülményeit, és rítusait Sravana-mangalam és Ananya-gopi visszaemlékezése alapján mutatom be, melynek a hanganyaga Sivaráma Svámí podcastján⁴³ található.

A halála előtt Mandíra elmében odaadó szolgálatot végzett az őt segítő hívekkel gondolatban elmentek Krisna-völgybe, ahol virágot fűztek a *múrtiknak*⁴⁴, főztek nekik a konyhában. Mandíra nem tudott már beszélni, de a szeme rebbenéseiből látszódott, hogy végig jelen van. „Csepegtettünk *mahá* vizet⁴⁵ a szájába és tettünk bele egy tulaszi levelet. (...) *Tilakot* tettünk rá, *mahá* vízzel és egy kicsi *mandzsári*⁴⁶ darabot, szantálpépeset⁴⁷. Srímatí Rádháráni⁴⁸ *kumkumos*⁴⁹ pamacsával megtörölgettük a homlokát.”

A tulaszi levél fontosságáról Vallabi matajit kérdeztem: „*Minden, amihez hozzáér a tulaszi levél, azt Krisna elfogadja. Bhakti Dévinek is szokták hívni, mert magának az odaadásnak a megtestesülése. Nagyon nagy tisztító hatása van.*” (Vallabikánta)

A lélek különböző helyeken hagyhatja el a testet, a *bhakták* lelke a szájon keresztül távozik, ezért tették a szájába a tulaszi levelet.

A védikus szentírások szerint a bűnösök lelkei az alsó két csakrán (gyökér és nemi) keresztül hagyják el a testet, gyakran ürítéssel együtt. Ebben az esetben a lélek a pokolbolygókra kerül. Azok, akiknek a lelkei a test középső részén (napfonat és szív csakrán át) távoznak, a Földön születnek újjá a következő életükben is. A jógik lelkei a koponya felső részén (korona csakra) távoznak. A *bhakták* lelkei pedig a legkönnyebb úton: a szájon át. Mivel mindig éneklük az Úr nevét, a mantrák rezgéseit követve eljutnak hozzá. A három felső csakra valamelyikén távozó lélek a mennyei bolygókra kerül vagy felszabadul.

Mandíra testére olyan anyagokat helyeztek, amelyek előzőleg a *múrtik* testét díszítették. Minden, ami a *múrtikkal* volt valamiféle kapcsolatban, felajánlás révén vagy a testükkel érintkezve, megszenteltnek minősülnek a *vaisnava* hagyományok szerint.

⁴³ <http://www.sivaramaswami.com/2009/11/06/mandira-devi-dasi-elhagyta-a-testet-hetfon-este-9-orakor/>

⁴⁴ A *múrtik* Isten valamely formájának a *vaisnavizmus* által hitelesnek elfogadott ábrázolásai. A *védikus* szentírások szerint Isten teljes valójában jelen van a *múrtiban*.

⁴⁵ Az oltáron a *múrtik* számára felajánlott víz.

⁴⁶ A tulaszi növény bimbója.

⁴⁷ Úgy készül, hogy a szantálfát egy kőlapon péppé dörzsölik a *bhakták*. A szantálpépet a Védák egy nagyon tiszta anyagnak tartják, ezért alkalmas a *múrti* imádatához. Például a *múrtik* lábát kenik be vele, majd tulaszi levéllel és mandzsárral díszítik.

⁴⁸ A legfelsőbb istennő, Krisna örök párja. Krisna-völgyben imádják *múrti* formában.

⁴⁹ A *kumkum* egy növényi alapú, piros festék. Ebből készítik a *bingit* (a nők szemöldöke közötti piros pöttyöt), a hajválaszték festését és a *múrtik* arcának pirosítására is használják.

„Az utolsó pillanatokban nagyon sok mimika volt az arcán. Amikor mondtam neki, hogy legyen bátor és menjen, akkor az arcizmai ellazultak, kinyitotta a száját és onnan még két kilégzés és elhagyta a testét.”

Mandíra *mátádzsí* temetése *bhakta* temetés volt, ami azt jelenti, hogy az adott jogi-kulturális közegben, a lehetőségekhez mérten megpróbálnak a *vaisnava* hagyományokhoz közelíteni halotti rítusaikban. A Védikus szentírások utasításait - Indián kívül - különböző nehézségek (jogi, vallási, kulturális, földrajzi, stb.) miatt nem lehet teljes mértékben magvalósítani. Ezek a nehézségek nem csak a kelettől távol eső országokban, hanem még egy hindu szigeten is intenzíven hatnak.

Krisna-tudatú hívők a balinéz hinduizmusban

Indonéziában a hinduizmus aranykora a muzulmán invázióig tartott. Amikor a muzulmán befolyás megerősödött Jáván, a Majapahit uralkodói család (1293-1520) úgy döntött, hogy a felső kaszt, és a művészek kíséretében biztonságosabb, ha Balira menekülnek.

Balin óriási hatást gyakorolt a régi jávai kultúra, bár a jávai hinduizmust nem vették át teljesen. Helyette kialakították a saját, egyedi balinéz hinduizmusukat, melyben ötvözték a hely tradíciót, az animizmust a hinduizmussal. (Hall, 1955)

„Balit a külföldiek – és épp úgy a balinézek is – gyakran a úgy emlegetik, mint a hindu szigetet az iszlám tengerben. Azért ez mégiscsak egy klisé, ami félrevezető különbséget tesz a balinézek és más indonéz etnikumok között. Ez többek között két problémát vet fel, az egyik, hogy pontosan mely balinéz vallási gyakorlatok esnek bele a hinduizmus kategóriába. Hogy a balinézek valójában hinduk-e vagy hinduvá váltak. [...] A második probléma onnan ered, hogy a balinézek sikeresen megvédték vallásukat az iszlám invázióval szemben, oly módon, hogy miközben hűségesen ragaszkodtak vallásos tradíciójukhoz, tudatosan elindultak a hinduvá válás folyamatán azzal, hogy vallásukat Agama Hindu néven jegyeztették be a holland gyarmati birodalomban.” (Picard, 2011:483)

Az ISKCON Indonéziában és a Gianyari közösség

A Krisna-tudat története 1973-ben indult Indonéziában, amikor Sríla Prabhupáda ellátogatott a jakartai Rawamangun balinéz hindu templomba. Ezt követően a mozgalom több nehézségen ment keresztül, volt időszak, amikor be is tiltották. 1990-ben átadásra került az első balinéz ISKCON templom, majd 2002-ben válhatott a mozgalom legálissá.

Megfigyelhető, ahogy a templomi szertartásokba, ünnepekbe beleszövődik a balinéz kultúra. A templom udvarában megtalálható a balinéz oltár, mely lehetővé teszi a balinéz hagyományokra épülő Istenimádatot. A hívők megjelenésében is látható a különbség – más ISKCON templomokkal szemben – nem indiai ruhát hordanak a templomban, hanem a sziget tradicionális viseletét: sarongot⁵⁰ és kebayát⁵¹. A nagyobb ünnepeken a tradicionális balinéz tánc előadásokkal ünnepelnek, és a *praszádam*⁵² is többségében balinéz gasztronómián alapuló vegetáriánus ételek.

A Balin élő Krisna-tudatú híveknek nehéz kilépniük a szigorú, balinéz kultúra adta keretéből, mivel a *vaisnava* rítusok eltérnek a balinéz hindu tradícióktól. Gyakran gyanús tekintetek figyelik tevékenységüket, és nehezítik vallásgyakorlásukat: például a Krisna-hívő holttestét az esetek túlnyomó többségében nem hamvaszthatják a balinéz hindu temetőben.

Gyakran a Krisna-tudatú hívők a balinéz hindu oltárt is felállítják a házaik előtt, hogy elkerüljék a konfliktusokat. A Sati⁵³ *mátádzsí* a következőket mondta erről:

*„Olykor nagyon nehéz itt Krisna-hívőnek lenni, nem akarják elfogadni azt, ami eltér a balinéz hagyományoktól. Aggódtunk a szomszédok rosszallása miatt, ezért felállítottuk a balinéz oltárt a házunk elé, és a hagyománynak megfelelően napi háromszor végzem az imádatot. Ami különösebben nem zavarja meg a Krisna-tudatú életemet, mivel először mindent Krisnának ajánlok, és ez az oltárra már *praszádam*⁵⁴ formájában kerül fel. [...] Ha követem a balinéz szokásokat, akkor a szomszédok már nem vádolhatnak meg azzal, hogy hátat fordítottam a saját kultúrámnak. (Sati)*

A következő részben Bhagiratha *prabhu*⁵⁵ eltávozásának történetét mutatom be, mely többek között rávilágít arra, ahogy a balinéz társadalmi és kulturális szabályrendszerek miként nehezítik meg a Krisna-tudatú hívők temetési rítusait.

A balinéz *bhakták* temetési rítusai

⁵⁰ Egy hosszabb textil, amit a derék köré csavarva hordanak férfiak és nők is.

⁵¹ Eredetiege Indonéziából származó tradicionális blúz, derékban szűkített, általában félig átlátszó anyagból készül, alatta fűzöt viselnek. Anyaga változó, lehet selyem, csipke, pamut, műszál. A batik technikával díszített selyem kabaya a legértékesebb. Színét az alkalomnak megfelelően választják ki (a templomi ceremóniákon általában fehérrel vagy sárgával hordanak).

⁵² Istennek ajánlott étel

⁵³ Több mint 10 éve *bhakta*, a batubulani Krisna Balaram ashramban végezte szolgálatát, jelenleg “kint élő” családos, Denpasarban nővér az egyik magánkórházban.

⁵⁴ Istennek felajánlott étel.

⁵⁵ A férfi Krisna-tudatú hívők megszólítása. Szanszkrit eredetű szó, jelentése: úr, mester.

Bhagiratha *prabhu* utolsó útját két bhakta, Narahari⁵⁶ *prabhu* és Sati *mataji* elbeszélése alapján ismertetem. Narahari nem beszélt angolul, ezért Sanat *prabhu* volt segítségemre tolmácsolással. Bhagiratha *prabhu* 2012. áprilisában, 28 évesen távozott el.

Még fiatal éveiben megismerkedett a Krisna-tudattal, tíz éves sem volt, amikor elkezdett *dzsapázn*i és gyakran az egész éjszakát a *bhaktákkal* töltötte a templomban. „Egyszer azt mondta nekem, hogy olyan szerencsés volt, hogy kilencévesen ehetett praszádamot, és szerinte ennek hatására lett bhakta. [...] Emlékszem nagyon elszánt volt. Amikor a guruja megkérte, hogy költözzön be a templomba, gondolkodás nélkül megtette azt, annak ellenére, hogy az iskolája Ubudban volt. Ez azt jelentette, hogy minden nap 2-2 órát kellett kerékpározni, hogy eljusson az iskolába, majd vissza a templomba... Nagyon erős fiú volt, még az iskola után végezte a szolgálatát a templomban.” (Sati)

Amikor befejezte a tanulmányait, 18 évesen felavatták, majd a következő évben a tanítómestere Indiába küldte, hogy tanuljon szanszkrit nyelvet és jógát. Hat évvel később, amikor befejezte tanulmányait Indiában, visszatért Balira. Úgy döntött, hogy megnősül, és *grihaszta* (családos) életet fog élni.

Közben tanár volt a *gianyari gurukulában*⁵⁷. „De legjobban a *prédikáló körútjait* élvezte. *Prédikált egész Indonéziában, Kambodzsaiban és Thaiföldön is.* [...] És még *indiai parikrámot*⁵⁸ is szervezett *balinéz bhaktáknak.*” (Narahari) De alig telt el néhány év és egy súlyos tüdőrendellenességgel hirtelen kórházba került. Egy hétig küzdöttek az életéért, de nem tudtak rajta segíteni. A *bhakták* az első naptól fogva 24 órás *kírtanát*⁵⁹ tartottak a kórházban, hogy az eltávozóban lévő lélek minden pillanatban emlékezhesen az Úrra a *mahá-mantra* éneklésével.

Megdöbbenéssel kérdeztem vissza a 24 órás *kírtana* hallatán, Magyarországon nem – vagy csak kivételes esetben – megvalósítható, hogy a hívek a haldokló mellett lehessenek látogatási időn kívül, arról nem is beszélve, hogy egész éjszakán át énekelhessenek.

„Minden régióknak megvannak a maga szabályai. Mi szerencsések vagyunk *Gianyari körzettel*, ők támogatnak minden vallásos tevékenységet. Tehát az sem probléma, ha egész éjjel bent vagyunk a kórházban és *kírtanázunk*. Mi gond lehetne azzal, hogy Istent szólítgatjuk? Ez minden beteg, sőt még az orvosok számára is áldásos.” (Narahari)

⁵⁶ 16 éve Krisna-tudatú hívő a gianyari közösségben. Családos *bhakta*, balinéz tradicionális ruhák gyártásával foglalkozik.

⁵⁷ Iskola, szanszkrit eredetű szó, jelentés: „a mester háza”

⁵⁸ Zarándok-, gyalogút hindu szent helyek (pl.: templomok, tavak, hegyek, stb.) körül.

⁵⁹ Isten szent neveinek közös éneklése.

Bhagiratha rossz állapotban volt, de amikor csak erejéből futotta, énekelte a Haré Krisna mantrát. A *bhakták* végig mellette voltak, és segítettek, hogy az Úrra koncentráljon. „*Én biztos vagyok benne, hogy sikeres volt az ő élete. Amikor eltávozott, mosolygott és a teste mosollyal az arcán merevedett meg. Biztosan valami nagyon szépet láthatott, amikor elhagyta a testét.*” (Narahari)

A balinéz Krisna hívők temetési rítusai eltérnek a megszokott *vaisnava* tradíciótól.

„*A balinéz hagyományok szerint a banjar⁶⁰ részt vesz a haldokló ápolásában, majd amikor megtörténik a haláleset, a közösség összes tagja segédkezik a több napos, hatalmas pénzüsszeget felemészítő temetésen. Az eltávozott balinézt a születési helyéhez tartozó sétrában⁶¹ hamvasztják el, melynek pontos napját is a banjar határozza meg. Viszont ha Krisna-hívőről van szó, sok esetben akadályokba ütközik a sétra használata. Még ha az elhunyt kifejezett kérése is volt a *vaisnava* temetés, ezt nem minden esetben tudjuk megvalósítani. A legtöbbször egyfajta „mix” temetést végzünk, amiben ötvözzük a *vaisnava* hagyományokat a balinéz hindu ceremóniákból vett elemekkel. Így csökkenteni tudjuk a feszültséget a banjarral szemben, és a család is megnyugszik, mivel végső soron követtük a balinéz kultúrát.*” (Narahari)

Az esetek többségében a banjar nem engedélyezi, hogy a Krisna-tudatú hívők holttestét a helyi sétrában hamvasszák el.

„*A banjar döntésének hátterében nem vallásfilozófiai okok állnak. Szó sincs arról, hogy azt gondolnák, hogy a mi testük spirituálisan tisztátalan és azért nem engedik a sétrában a hamvasztást. [...] Ez egy politikai kérdés. Mi megpróbálunk elhatárolódni a banjártól, nem szívesen adományozunk a közösségi balinéz ceremóniák végzésére, és ha elkerülhetjük, akkor nem veszünk részt rajtuk, ugyanis ilyenkor állatokat is feláldoznak, és húst esznek. Mi nem akarunk ilyen fajta rítusokat támogatni, ezekkel csak rossz karmát gyűjtenénk. Viszont az elhatárolódásunk következményekkel jár, elveszítjük a státuszunkat a közösségben és például nem használhatjuk a sétrát. De ha követjük a banjar szabályait, akkor természetesen a sétrát is használhatjuk.*” (Sati)

Sati elbeszéléséből kiderül, hogy a balinéz temető használatának megtiltása tisztán politikai okokra vezethető vissza. Ha egy Krisna-tudatú hívő a lakhelyéhez tartozó szent

⁶⁰ A banjar egy balinéz kifejezés, amit egyfelől arra a helyre használnak, ahol a falu lakosai szociális életüket élik: közös programjaik, összejöveteleik és a legtöbb ceremóniáik színhelye. Másfelől a banjar egy szervezet, mely két funkciót tölt be. Az egyik, hogy a maga szintjén képviseli a kormányt és irányítja a falu összes tevékenységét. A másik egy tradíciót megőrző, közösségösszetartó tevékenység, mint a balinéz ceremóniák megszervezése, egymás segítségével a közösség tagjainak különböző igényeinek kielégítése.

⁶¹ Balinéz temető, ahol ideiglenesen elhantolják a holttestet, addig, amíg elérkezik a megfelelő nap a temetési rítus elvégzésére. A legtöbb esetben itt végzik a hamvasztásokat is.

tereket akarja használni, mint például a temetőt, akkor a közösség szabályrendszerének megfelelően kell élnie, ha ezt a kötelezettségét elmulasztja, akkor a banjari rendszerhez tartozó „szolgáltatásokat” sem tudja igénybe venni.

„Bhagiratha prabhu temetésével szerencsések voltunk: a család, a felesége, a testvérei, mind avatott bhakták, ráadásul a szülők (bár nem kaptak avatást) Krisna-tudatúak. Ezért nem ragaszkodtak a balinéz temetéshez, és a vaisnava hagyományokat követve tudtuk elvégezni a temetést. [...] A banjar nem engedélyezte a körzethez tartozó sétra használatát, ezért egy denpasari buddhista közösség temetőjét béreltük ki a hamvasztás elvégzésére.” (Narahari)

Bhagiratha prabhu történetéből látható, hogy a szigorú balinéz hindu tradíciókat követő közegben a Krisna-tudat gyakorlása érdekellentétekbe ütközik. A híveknek dilemmát okoz, hogy csak a vaisnava rítusokat kövessék-e, ami lokális környezetükben státusz-vesztésüket eredményezheti, vagy olyan szertartásokat imitáljanak és támogassanak, melyek eltérnek hitbéli meggyőződésüktől.

A Bhaktivedanta hospice Vrindávanában

„Vrindávana a halál témakörét vizsgálva egy különleges terep, mivel a védikus szentírások úgy tartják, hogy aki Mathura vagy Vrindávana földjén hagyja el a testét, az visszakériül a lelkivilágba.” (Gopika.⁶²)

Prabhupada a következőket mondta a témához kapcsolódóan:

*„Meg kell értenünk a transzcendentális jelentőségét Mathura-Vrindávannak és Navadvip-dhama-nak. Bárki, aki vallásos szolgálatot végez ezeken a helyeken, biztosan hazamegy, vissza az Istenhez miután feladta a testét.”*⁶³

A Delhitől mindössze 90 kilométerre található Vrindavana összes lakosa Krisna-hívő. Ezen a szent helyen végezte Krisna a gyermekkori kedvteléseit⁶⁴ mintegy ötezer évvel ezelőtt. Úgy tartják, hogy aki Vrindávanában hagyja el a testét, annak lelke egyenesen a lelki világba kerül, és nem kell újra megszületnie az anyagi világ börtönében.

A Bhaktivedanta hospice prospektusán a következő idézet olvasható Sríla Rúpa Gosvámítól:

⁶² Gopika mataji dél-amerikai származású bhakta, már több mint 10 éve Krisna-tudatú, évek óta Vrindavanban végzi szolgálatát.

⁶³ Bhaktivedanta Hospice weboldala alapján

⁶⁴ Krisna gyermekkorát Vrindavanban töltötte. A szentírások úgy írják, hogy ott végezte kedvteléseit. Istenre nem hatnak a karma törvényei, tehát nem a karmája hatására született meg és alakult a sorsa, hanem kedvtelése, élvezete szerint választott. A „kedvtelés” kifejezést a szanszkrit „lila” szóból fordították magyarra, melynek szó szerinti jelentése: szórakozás, játék, időtöltés.

„Azok, akik Mathurában vagy Vrindavanában halnak meg, tökéletessé válnak, és eljutnak a lelki világba. A süketek, a némák, a vakok, az örültek, azok, aki nem végeztek lemondásokat⁶⁵ vagy nem gyakoroltak érzékkontrollt⁶⁶ és Mathurában halnak meg, Lord Visnu lakhelyére kerülnek.” (Bhaktivedanta Hospice 2013-as prospektusa)

A Bhaktivedanta Hospice Ház

A Bhaktivedanta Hospice Házzal szülő leírást Dr. Avnish Panday-jal, a ház orvosával készített interjúm és a Bhaktivedanta hospice weboldala⁶⁷ alapján készítettem el.

A doktorral a hospice házba beszéltek meg az interjút, hogy lehetőségem legyen körbejárni az épületben. Amikor a *parikrama*⁶⁸ úton megpillantottam a háromszintes, több szárnyas, hatalmas hospice házat, egy pillanatra megdöbbentem, mivel hasonló épületre számítottam, mint a budapesti, Kenyeres utcai, mely családi hangulatú, egyszintes épület, hatalmas parkosított udvarral. A későbbiekben kiderült, a vrindávani hospice ház több funkciót is ellát (pl.: az egyik szárnyban az orvosok és a nővérek szolgálati lakásai találhatóak, a földszinten gyógyszerár üzemel), ezért indokoltnak tűnnek a méretei.

A hospice ház alapítója és spirituális tanácsadója Giriraja Swami, aki azzal a céllal hozta létre az intézményt, hogy legyen egy hely, ahol a haldokló Krisna-tudatú hívő megfelelő orvosi, érzelmi és spirituális ellátásban részesülhet, lehetőséget kapva arra, hogy könnyebben tudjon Krisnára koncentrálni az utolsó időben. „A halál rémítő, borzalmas utazás tud lenni az ismeretlenbe. Mi segíteni akarunk az embereknek felülemelkedni a halálhoz társított homályon, sötétségen és félelmen.” (Giriraj Swami⁶⁹)

Giriraj Swamit Archa Vighra Dasi dél-afrikai művésznő inspirálta a hospice projekt elkezdésében, aki Vrindavanában hagyta el a testét és úgy találta, hogy nincs a környéken megfelelő orvosi ellátás.

A hospice ház halljában látható Archa Vighra Dasi fotója, alatta egy réztáblán a következő felirattal: „Az ő »Vissza Istenhez Klinika Vrindavanában« víziója inspirálta a Bhaktivedanta Hospice-t, ahol a hívek egy emelkedett spirituális atmoszférában, hozzáértő orvosi gondoskodás mellett tudják elhagyni a testüket.”

⁶⁵ Lemondások végzése a Krisna-tudatban azt jelenti, hogy a hívek nem a saját, hanem Isten elégedettségére cselekszenek. Tehát nem tesznek olyat, ami csak saját érdeküket szolgálja és Krisnát nem teszi boldoggá. A *védikus* szentírások pontosan meghatározzák, hogy milyen módon lehet Krisnát elégedetté tenni.

⁶⁶ A hívek szabályzó elveket követve gyakorolják az érzékkontrollt. A négy szabályzó elv: 1. Nem fogyasztanak húst, halat és tojást. 2. Nem üznek szerencsejátékot. 3. Nem fogyasztanak kábító és mámorító szereket. 4. Nem élnek tiltott nemi életet.

⁶⁷ <http://bhaktivedantahospice.org/>

⁶⁸ Zarándok-, gyalogút hindu szent helyek (pl.: templomok, tavak, hegyek, stb.) körül.

⁶⁹ A Bhaktivedanta Hospice weboldala alapján

A hospice házban dolgozó több, mint 30 fős személyzet (orvosok, nővérek, asszisztensek, könyvelő, gyógyszerész, rendszergazda, takarítók, biztonsági emberek) lelki támogatást és filozófiai iránymutatást kap Radhanath Swamitól, aki a következőképp vélekedik a halálról és a hospice-ról, a hospice ház weboldala alapján: „A haldoklás: elhagyni ezt a világot, egy nagyon szent része az életnek az összes jelentős spirituális társadalomban. Az embereknek lehetőségük kellene legyen méltósággal elhagyniuk ezt a világot. Egy olyan környezetben, ahol a halál nem egy borzalmas végét jelenti mindennek, hanem ahol pontosan meg tudjuk tapasztalni a haldoklásban a kaput, ami nyitva van számunkra az örök életbe.”

A Bhaktivedanta Hospice nem csak a hospice házon belül végez palliatív ellátást, hanem az otthonukban haldokló betegek ellátásában is részt vesz. Továbbá, ha szükség van rá, támogatja a családtagokat a gyászfeldolgozás nehéz időszakában a halálesetet követő 13 hónapban.⁷⁰

2011 óta a Bhaktivedanta Hospice 843 páciensnek „nyújtott segítő kezet az utolsó utazásban”⁷¹, és több, mint 2800 utolsó stádiumban lévő beteget látogatott meg otthonában.

A hospice házban a megfelelő orvosi ellátás mellett a haldokló spirituális támogatása is hangsúlyt kap. Az épület földszintjén található a templomszoba, ahol minden este *púdzsát*⁷² végez egy *brahmacsári*⁷³. Péntekenként Bhágavatam leckét⁷⁴ tartanak, amelyre a mozdítható betegeket is elviszik. A hospice házban főzött ételeket először elszállítják a templomba, hogy felajánlják őket a *múrtiknak*, majd a *praszádamként* visszahozott ételt tálalják a betegeknek.

„A hospice ház legfelső szintjén található a „Vissza Istenhez” szoba, ahova azok a betegek kerülnek, akik már nagyon közel vannak testük elhagyásához. „Ha valakit áthelyezünk a »Vissza Istenhez« kórterembe, akkor azonnal értesítjük a bhaktákat, hogy jöjjenek segíteni a haldoklónak. [...] Ilyenkor általában kirtanát tartanak, vagy felolvasást a szentírásokból. És hoznak tulaszi levelet, csaranámritát, Jamuna vizet és virágfűzért a múrtikról.” (Sati)

A hospice házban történő haldokló-ápolást Govinda⁷⁵ *prabhuval* készített interjú alapján mutatom be.

⁷⁰ A modern pszichológia szerint az egészséges gyászfeldolgozás 12 hónap. Ebben az időszakban az érintett megéli az össze ünnepet, évfordulót, stb. az elhunyt jelenléte nélkül.

⁷¹ A Bhaktivedanta Hospice szlogenje a prospektuson: “Segítő kéz az utolsó utazásban”

⁷² Szanszkrit eredetű szó, jelentése: istentisztelet, dicsőítés, imádat

⁷³ Tanuló életrend. Életszakaszonként különböző *ásramákba* (életrendekbe) lépnek a hinduk: *brahmacsárik* (tanuló), *grihaszták* (családos), *vánaprszthák* (visszavonult), *szannyászik* (odaadó).

⁷⁴ A Srímad-Bhágavatam Krisnának és az Ő inkarnációinak megjelenését, cselekedeteit, illetve tanításait foglalja össze. 12 énekből, 332 fejezetből és 18 000 versből áll. A Bhágavatam leckéken felolvasást tartanak a Bhágavatamból, a *guru* magyarázatokat fűz hozzá és a *bhaktáknak* lehetősége van kérdéseket feltenni a témával kapcsolatban.

⁷⁵ Magyar származású *bhakta*, Vrindavanban él, már többször volt alkalma haldoklók mellett *kirtanát* tartani.

Rupa Sanatana prabhu eltávozása

Rupa Sanatana prabhu 2013-ban hagyta el a testét a vrindavani hospice házban.

Ő volt a St. Louis-i templom vezetője. Pozíciójának következtében nagy felelősség volt a vállán, és sokszor túlhajszolta magát, ami az egészsége rovására ment. *„Az elmúlt időszakban szinte minden évben jártam a templomban. Sanatana nagyon kedves volt velem és segítőkész. Megérintett, amikor megkaptam a hírt, hogy nagyon rossz állapotban van és rákot diagnosztizáltak nála.”* (Govinda)

Rossz fizikai kondíciója ellenére nem akarta elengedni az életet és kezelésekről kezelésekre járt, abban bízva, hogy valamelyik gyógymód majd segít rajta. De hiába, állapota csak rosszabbodott.

„Aztán februárban hívott a lelki tanítómesterem, hogy Sanatana prabhu nagyon rossz állapotban van, már nem ismeri fel a bhaktákat és hamarosan el fogja hagyni a testét, ezért elhozzák Indiába és a hospice házban már várnak rá. [...] Én csak akkor találkoztam vele, amikor megérkezett a hospice házba– teljesen lefogyott, a bőr már az arcára volt száradva, táplálkozni sem tudott már, de még megismert és beszélgetni is tudtunk. [...] Az első napokban tele volt aggódással, félelmeikkel. Még nem volt felkészülve a halálra, nem tudta elengedni az életét.” (Govinda)

Minden este a templomi *kírtana* után a *bhakták* bementek hozzá a hospice házba és egymásfél órán át a *mahá-mantrát* énekelték neki.

„Amikor az első este jöttünk, csak aludt és nyitott szájjal vette a levegőt. Azt mondják az orvosok, hogy ebben az állapotban már csak pár napja van hátra a betegnek. A nővér szerint valószínűleg nagyon kifáradt a hosszú nap után. Aztán a következő nap kérdeztük, hogy hallotta-e hogy itt voltunk tegnap este. Erre ő azt válaszolta: »Hogy ne hallhattam volna Isten nevét?«” (Govinda)

Kezdetben nagyon szorongott és többször elsírta magát, még nem volt készen a halálra. Majd pár nappal később megnyugodott, látta, hogy jó környezetben van, *bhakták* vannak körülötte, akik vigyáznak rá és segíteni fognak legyőzni a félelmeit. Később azt is mondta a nővérnek, hogy már készen áll, hogy elhagyja a testét.

„Tudod, ilyenkor még elég erős a testtudat, Prabhupáda⁷⁶ is mondja: ez a végső teszt, itt mérettetik meg a hited, hogy mennyire erős a Krisna-tudatod. [...] Krisna-tudat megvalósítása és az önmegvalósítás együtt jön. Szóval nem azt próbáljuk először kitalálni, hogy kik vagyunk

⁷⁶ Bhaktivedanta Swami Prabhupád a Krisna-tudat Nemzetközi Szervezetének megalapítója.

mi a lelki világban, milyen lelki testünk van vagy milyen raszában⁷⁷ vagyunk Krisnával, hanem először Krisnára összpontosítunk. Felébresztjük az Isten iránti szeretetünket, majd a Krisna préma⁷⁸ a szívben megmutatja, hogy kik vagyunk a lelki világban, mi a belső lényünk. [...] Tudod, mondjuk, hogy nem ez a test vagyunk⁷⁹, de ha nem ez a test vagyunk, akkor melyik? Van egy lelki testünk, ami a lelki világban van. De most ebben az anyagi testben utazunk, ebben a fizikai világban. Ahogy a mahá-mantrát énekeljük s Rádhá és Krisna kedvteléseiben meditálunk, úgy egy idő után ott találjuk magunkat és megismerhetjük, hogy kik vagyunk mi. Ilyenkor az önmegvalósított lelki tanítómesterünk (aki ott van a lelki világban) megerősíthet minket a lelki testünkkel kapcsolatban és további részleteket árulhat el, pl. ki a lelki világban a tanítómestered, milyen színű a szárid stb. Attól, hogy hallasz róla, ez még nem jelenti azt, hogy meg is valósítottad. Meditálni kell a szolgálaton, amit a lelki világban az Úrnak ajánlasz.” (Govinda)

„Az ember valódi énjét, személyiségének alapját az úgynevezett önvaló, a lélek képezi, amelynek konkrét tulajdonságai vannak, s amely egyéni jellemzőkkel bír. Az »önvaló« vagy »lélek« kifejezés a valódi éniünkre utal, amelyről a védikus írások azt mondják, hogy anyagtalan, állandó, elpusztíthatatlan és örök.” (Tóth-Soma, 2009:60)

„Amerikában »megreformáló intézménynek« nevezik a börtönöket, és ez egy jó szó a földi világra is. Azért vagyunk itt, hogy feladjuk az önző élvezeteket és visszatérjünk a dharmánkhoz⁸⁰, amelyben Krisna szolgálatában találjuk meg a boldogságunkat. A dharma a tőlünk elválaszthatatlan természetünket jelenti, például ahogy a tűz jellemzője a hő, a dzsiva⁸¹ dharmája a Krisna préma⁸². Az Isten-szeretet azt jelenti, hogy szolgáljuk Istent és örömet akarunk szerezni neki. Közben itt az anyagi világban szolgáljuk az érzékeinket, és azt gondoljuk, hogy majd a test és az elme fogja megadni nekünk a boldogságot. De ez lépésről lépésre kudarcba fullad, és közben megöregszünk és betegek leszünk. Szóval meg kell reformálnunk a tudatunkat, és önzetlenül Krisnát kell szolgálnunk.” (Govinda)

Időközben Sanatana prabhu egyre közelebb került teste elhagyásához.

⁷⁷ kapcsolatban

⁷⁸ Krisna iránti szeretet, önátadás, vonzódás

⁷⁹ „Ahogy az ember leveti elnyűtt ruháit, s újakat ölt magára, úgy adja fel a lélek is az öreg és hasznavehetetlen testeket, hogy újakat fogadjon el helyükbe.” (Bg. 2.22)

⁸⁰ A hinduizmus alapjául szolgáló elv a Szanátana Dharma, ami „Az örök Törvény” kifejezésnek feleltethető meg. A hívek számára e törvény egyetemleges. Sem, a tér sem az idő nem befolyásolja örökérvényűségét, ahogy Baktay Ervin fogalmazza: „a hindu világszemlélet alapja egyetlen, az egész világra, az egész mindenségre és minden időre nézve érvényes törvény vagy elv”. (Baktay 2000:7)

⁸¹ lélek

⁸² Istenszeretet

„Hívtak a kórházból, hogy hamarosan el fog távozni, és azonnal menjek. Bementünk, és énekeltek neki három órán keresztül. Mielőtt meghalt, többször megállt a szíve és újraindult.” (Govinda)

Sanatana *prabhu* holttestét a *vaisnava* tradícióknak megfelelően a Jamuna partján hamvasztották el, majd szórták bele a szent folyóba.

Kusha⁸³ *mátádzsítól* megtudtam: „Ha egy *bhakta* Vrindavanban szeretné elhagyni a testét, és azt akarja, hogy itt hamvasztuk el, akkor előre hivatalosan nyilatkoznia kell erről. Korábban voltak ebből nehézségeink, de ma már gördülékenyebben mennek a dolgok: ha egy külföldi *bhakta* érkezik a hospice házba, akkor egy jogi nyilatkozatot ír alá ezzel kapcsolatban.”

A *vaisnavák* szerint, ha egy *bhakta* életében Vrindávan az utolsó állomás, akkor lehetőséget kap arra, hogy örökre elhagyja az anyagi világot és visszakerüljön az eredeti otthonába Istenhez.

„Egyszer megkérdezték Prabhupádát, igaz az, hogy ha valaki Vrindávanban hagyja el a testét, akkor automatikusan visszatér a lelki világba?

A válasz a következő volt: »Azt mondják.«” (Govinda)

Háromféle vrindávani lakos van, aki itt születik, aki itt él, és aki itt hal meg. És a három közül a legmagasabb szintű, aki itt hal meg. A Krisna-tudatú hívők úgy gondolják, hogy az előző életek jó tetteinek következménye az, ha valaki Vrindavan földjén születik újjá. Lelki szempontból jobb a megvalósítása annak a *bhaktának*, aki életét a szent földön tölti, mint annak, aki elhagyja Vrindavant, és a legjobb azé, aki ott él és ott is hagyja el a testét.

„Élhetsz akárhol, ha a szíved mindig Vrindávanban van, és Isten az életed végén valahogyan idehoz.” (Govinda)

Hallani olyan csaló gurukról, aki itt laktak Vrindávanban, majd az életük végén Delhibe mentek különböző kórházi kezelésekre és ott hagyták el a testüket. Vrindávanban azok a *bhakták* tudják elhagyni a testüket, akik valamilyen oknál fogva már rászolgáltak erre, és az Úr engedélyezi számukra. Úgy tartják, hogy Vrindávanban minden állat vissza fog térni a lelki világba. Például a majmok lecsúszott jógik, akik majom testben egy élet alatt „ledolgozzák” a karmájukat és visszakerülnek a lelki világba.

Akinek a hamvait a Jamunába szórják, nagy szerencsében van részük. Gopika *mátádzsí* a következőképpen mondta el: „Jamuna a Halál Urának testvére és a Nap lánya. A folyó

⁸³ Vrindavanban élő *bhakta*. Közreműködött a külföldi *bhakták* vrindávani temetési rítusainak jogi háttérének biztosításában.

halállal való kapcsolata miatt, azt mondják, hogy akinek beleszórják hamvait, az különleges elbánásban részesül, miután elhagyta a testét. Nem a jamadúták⁸⁴ fognak érte eljönni.”

Sanatana *prabhu* eltávozása lelki szempontból tökéletes körülmények között – *bhakták* támogatása mellett – és tökéletes helyszínen, Vrindávan szent földjén történhetett. A Bhaktivedanta Hospice Ház lehetőséget biztosít mind a helyi, mind a külföldi *bhakták* számára ahhoz, hogy testüket a spirituális támogatáson felül megfelelő anyagi körülmények között, szakszerű orvosi ellátás és kényelem mellett hagyják el.

Összegzés

Az ősi *vaisnava* halotti rítus mellett három egymástól radikálisan eltérő kultúrával rendelkező ország Krisna-tudatos híveinek temetkezési kultúráját és halott-ellátásátmutatta be a tanulmány.

Függetlenül a társadalmi háttértől és az abból adódó nehézségektől a hívek megpróbálják az ősi tradíciókat követni a haldokló gondozásban. Ennek köszönhetően olyan ellátásban részesítik eltávozó társaikat, ami a modern hospice modell minden egyes elemének megfelel és kiszolgálja a Krisna-tudatos vallási eszmerendszer diktálta spirituális igényeket is.

A budapesti Krisna-tudatú közösség által végzett hospice szolgálat kutatása az elkövetkezendő évtizedekben továbbra is izgalmas és tanulságos terep marad. Elsősorban amiatt, hogy a hospice igénye demográfiai okok miatt egyre inkább nőni fog a jelenleg fiatal közösségben, ami a hospice ellátás szervezett formájának kialakulását fogja magával hozni. Úgy gondolom, hogy a szolgálat megszerveződése, és működtetése ideális lehetőséget fog teremteni a vizsgálat folytatására.

IRODALOM

BHAKTIVEDANTA, SWAMI PRABHUPADA A. C. (2004): *A Bhagavad-gíta úgy, ahogy van*. Stockholm, Bhaktivedanta Book Trust.

BHAKTIVEDANTA, SWAMI PRABHUPADA A. C (1993): *Srímad Bhágavatam Harmadik ének-második kötet*. The Bhaktivedanta Book Trust

BHAKTIVEDANTA, SWAMI PRABHUPADA A. C (1994): *Srímad Bhágavatam Ötödik ének*. The Bhaktivedanta Book Trust

⁸⁴ A halál küldöttei, akik félelmetes külsővel rendelkeznek.

- BHAKTIVEDANTA, SWAMI PRABHUPADA A. C (1995): *Srímád Bhágavatam Tizedik ének*. The Bhaktivedanta Book Trust
- BAKTAY ERVIN (2000): *India bölcsessége Szánátana Dharma Az örök törvény*. Győr, Könyvfakasztó
- DANKA KRISZTINA (2005): *A gaudiya vaisnavizmus irodalma*. Oktatási segédanyag. BHF Budapest
- HALL, D. G. E. (1955): *A history of South-East Asia*, London, The Macmillan press Ltd.
- HEGEDŰS KATALIN (2006): *A hospice ellátás elmélete*. Egészségügyi Szakképző és Továbbképző Intézet. Budapest
- KAMARÁS ISTVÁN (1998): *Krisnások Magyarországon*. Budapest, Iskolakultúra
- KLOSTERMAIER, KLAUS K (2001): *Bevezetés a hinduizmusba*. Budapest, Akkord Kiadó
- KRISHNA DHARMA (2008): *Mahábhárata*. The Bhaktivedanta Trust
- PICARD, MICHAEL (2011): *Balinese religion in search of recognition*. Párizs, Bijdragen
- PREMA RASA, Sandipani Muni (2004) *The book of samskaras*. PRD
- SIPŐCZ DIÁNA GIZELLA (2010): „Az utolsó vizsga” - *ahogy a magyarországi Krisna-tudatú hívők nevezik a halált*. Szakdolgozat. ELTE TÁTK Kulturális Antropológia. Budapest
- SIPŐCZ DIÁNA GIZELLA (2013): *A Halál és a Krisna-tudat határok nélkül*. Szakdolgozat Bhaktivédanta Főiskola, Budapest
- TASI ISTVÁN (2002): *Kérdések és válaszok a Krisna-tudatról*. Budapest, Bhaktivedanta Book Trust
- TÓTH-SOMA LÁSZLÓ (1998): *Egyszerűen és érthetően a hinduizmusról*. Budapest, Egyházforum
- TÓTH-SOMA LÁSZLÓ (2009): „Ahogy az ember leveti elnyűtt ruháit” A védikus halálfelfogás 55-65 old. *Tattva Válogatás a III. és a IV. Létkérdés Konferencia előadásaiból*
- VITYI DÓRA (2009): *Vaj és tűz: Férfi és nő a Krisna-tudat szemszögéből*. Szigorlati dolgozat ELTE TÁTK Kulturális Antropológia. Budapest
- Sivaráma Svámí podcastja: <http://www.sivaramaswami.com/2009/11/06/mandira-devi-dasi-elhagyta-a-testet-hetfon-este-9-orakor/> Elérés: 2010. március 12.
- Bhaktivedanta hospice weboldala: <http://bhaktivedantahospice.org/> Elérés: 2013. február 13.

Sipőcz Diána Gizella

kulturális antropológus - vaisnava teológus

DIKÉ 2002 Kft, ügyvezető igazgató

artemission@gmail.com